

TURSKI DOKUMENTI FRANJEVAČKIH SAMOSTANA U ŽIVOGOŠĆU I U MAKARSKOJ

Mnogi turski pisani spomenici na području NR Hrvatske čuvaju se u arhivima Franjevačkih samostana na Visovcu (otoku na rijeci Krki), u Makarskoj, Zaostrogu, Omišu i Živogošću.¹

Kao rukovodilac Orijentalne zbirke Hist. instituta JAZU u Zagrebu dao sam se u prvom redu na evidentiranje i obradu tih fondova, pa su rezultati toga rada dijelom i objavljeni.²

U navedenim samostanima ima okruglo 1.500 turskih isprava (Visovac – 624, Makarska – 373, Zaostrog – 457, Omiš – 40 i Živogošće – 8 komada).

Još godine 1953. pokušao sam na licu mjesta pronaći turske listine u Franjevačkom samostanu Živogošća, ali mi to tada nije pošlo za rukom, jer gvardijan samostana nije za njih znao, nego me je uveo u biblioteku samostana i prepustio mi da ih sam pronađem. Kako je biblioteka bila nesredena i prašljiva, ograničio sam se na pretraživanje ormara arhivalija, gdje ih nisam mogao pronaći. O toj svojoj uzaludnoj potrazi informirao sam tadašnjeg bibliotekara Franjevačkog samostana u Makarskoj fra Bujasa dra Gašpara, koji je onda kasnije te turske isprave u Živogošću pronašao i mene o tome obavijestio.

Kada sam u jesen 1955. godine putovao u Dubrovnik, da bi otpočeo radom na turskim dokumentima tamošnjeg Državnog arhiva, zadržao sam se kraće vrijeme u Makarskoj, jer mi je prije toga fra Bujas bio saopćio da je turske listine iz Živogošća donio u Makarsku, kako bi mi bile pristupačnije za obradu.

¹ Arhivista Franjevačkog samostana u Makarskoj fra Karlo Jurišić obavijestio je, pismom od 22. XII 1961, Historijski institut JAZU u Zagrebu, da se svi turski spisi četiri primorska samostana (Makarske, Zaostroga, Živogošća i Omiša) nalaze privremeno kod njega.

² »Starine« JAZU, knj. 44 (1952), str. 25–62;

»Ljetopis« JAZU, knj. 59 (1954), str. 9–13 te

»Zbornik Hist. inst. Jug. akad.«, vol. 2 (1959), str. 69–74.

Turske isprave Franjevačkog samostana u Živogošću su malobrojne, svega osam komada, a potječu iz kratkog razdoblja od 1672. do 1684. godine, i pored toga zaslužuju da se što u cijelosti što u kraćim izvodi-ma objave.

Prije toga potrebno je ukratko reći nešto o postanku Franjevačkog samostana u Živogošću. Godine 1563. su Turci porušili Franjevačke samostane u Mostaru i Ljubuškom, pa su se redovnici Ljubuškoga sklonuli u samostan Zaostroga, dok se mostarski konačno g. 1584. ne smjestiše u Živogošću, i to najprije u jednoj maloj napuštenoj kuli, a god'ne 1614. u novosagrađenom sadašnjem samostanu Našašća svetog križa ili Svetog križa u Živogošću, a 1620 g. sagradiše i crkvu uz njega.³

Kako će se iz turskih listina još razabrati, Turci su taj samostan nazivali i »*Lužibaba*« i »*Luzibaba*« (a može se čitati i »*Ložibaba*«, »*Lozi-baba*«). Uprkos svim nastojanjima nisam dosada mogao utvrditi kako je došlo do tog naziva.

Turske dokumente Živogošća svrstao sam po kronološkom redu i označio ih brojevima Ž 1 – Ž 8, pa ih tim redom i donosim.

Uz prvi turski dokumenat br. Ž 1, koji je ovjeren prepis sultanove povelje (fermana) od sredine ožujka 1672, priložena su i dva starinska hrvatska prijevoda, koje sam signirao Ž 1^a i Ž 1^b. Prvi je prijevod, a drugi je regist.

Oni glase:

Br. Ž 1^a:

- Str. 1. »(1) Na vasega kapičin to jest Consula koj sidi u Stambulu, (2) kakoje daho ezaru arzohar, to jest *Suppliku*. Vasci fratri (3) da provode svoj zakon slobodno i dajim niko niseta nej- (4) ma rechi. Pria kako je dabo czar svoj Niksan to jest, za- (5) povid po onom svomu n'ksauu u Bosni oni Biskup setono – (6) chiemu dochi, ovi moj ferman i gniiemu dase dade (7) kako je zamoglieno fra Nikola Mijaglovich. Po ovoj (8) *ad'nami* czarskoj to jest po zapovidi czarskoj kadje (9) progleda u vasecemu zakonu karstianskomu fratrima (10) vaseim da niko niseta nejraa rechi u momu ezarstvu (11) da budu pribivaoczi slobodni i na suvu i na moru ghdi (12) god budu pribivali dajim niko niseta nejma učinit (13) protivno. Kuchie svoje razruscene da moghu ponapra- (14) viti i svoj adet provodit, nasci zabiti to kadie kapetani (15) i ostali svi zapovidniczi illi u putu illi sidechi na mistu (16) svomu u gniovim kuchiam i u gniovnu czar- (17) kvam dagim niko niseta nejma rechi, radi pučkoga dava- (18) gnia, buduchi da nejmadu drugoga xitka. Megiu istim da (19) jedan umre niko u gniegovo pakujstvo, nejmasse stavgliati (20) ni czarski Govik u isto nejmasse mechiati, i kad umre odove (21) skrignie niseta nejmasse pitati u kojoj se ima ukopat – (22) ghdi side ghdi pribivaju ako karvarina padne nejmadu pla- (23) chiat karvarinu. Ovium fratrim nikose nejma protivit (24)
- Str. 2. ni Biskupi ni kallugeri ni Patriarke ni niko drugi u (25) nijednoj stvari. Raja to jest puk zajedno s'fratrim slobodno (26) da moghu u czarkvu dohoditi i ista Raja svojim upravi – (27) tegliem podloxna biti, niko za nikakav uzrok nikakav (28) dagniak nejma od gni traxiti, nittije prosto Raji proti (29) vu svojim starjim na tužbu oditi, kakoje on nascao (30) daje u *czarskoj ad'i*

³ Više o tome u Zlatović Ot. Stipan, *Franovci Države Presvetog Odkupitelja i Hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888, str. 53–55.

nami to jest zapovidi upisano, kakoje (31) ovi ferman daho i kakoje zapovidio czar po ovomu (32) fermanu i po gniegovu ovomu niksanu kogaje on daho (33) dase imade učiniti. Drugojačie czar nije (34) kael dase radi nego kakoje ovdí upisano (35). Protivu ovomu fermanu niko nejma usuditise raditi (36) i ovako base imase obsluxiti, ovako znaj, (37) te i ovako pouzldano darxite - (38) U Edrini na 15 zilkade 1082. nascega -1734- (drugim rukopisom) rextius. 1665. (I jedna i druga cifra godine po n. e. je pogrešno preračunata!) izvageno po kadiji od Sarajeva Abdurama Effendi, imenom i s gniegovim Ma-rom potvargeno.«

Br. Ž 1^b (regist):

»(1). S. Croce 20. obrě. (oktobra) an: 1823 Coppia od ove karte arvaczke, arvaczka (2) jesti iscopiana iz ove Carte Turskoga pisma (3) Slidi. Ovoje »axiserifa«⁴ ochie rechi rechi Ferman od (4) Czarra. Da Fratri svuda mogu prositi (5) očito, i Misu govoriti, Ispovidati i Predicati, i akobi Karvarina pala u kraj Ma (6) nastira, dajm niko nemore uzet Karva- (7) rine, ni zatvoriti fratra zato, ni dá pla- (8) chiaju martvine, ni Nikakva Chiumruca (9), chiumruk ochie rechi, Dagnak, da nepla- (10) chiaju na nikakvu robbu, ni sto igie - (11) suvo ni s mora.

(12) Ovo bi ispisano gorri reč: godine 1823. (13) od O. Pğö Fra Frane Maistorovichia — (14) sada ex Defra i Discreta⁵ S. Crixas.

Br. Ž 1, opis isprave:

Kopija turskog fermana s ovjerom sarajevskog kadije, koji sam signirao sa Ž 1, dimenzije 31×43 cm, pisan je crnim mastilom na ugladenom bijelom papiru za isprave, 14 redaka u vrsti pisma »riq'a« koja prelazi na »ta'liq« te pri vrhu u sredini isprave uobičajena invokacija »huwa« (»On« tj. Bog). Ispod toga također u sredini praznog prostora i bliže tekstu, gotovo u okomito-kosom položaju napisano je »Suret-i emr-i šerif-i 'alīšāndir«, što znači »ovo je kopija uzvišene carske zapovijedi«. Na desnoj margini je klauzula ovjere s otisnutim pečatom (muhrom) malog ovalnog oblika, na kojem je urezano ime »'Abdurra(h)-mān«, a ispod toga 59, a to je godina 1159^b tj. 1746 po n. e.⁶ Tekst ovjere je ispisan bez dijakritičkih tačaka na arapskom jeziku, koji u transkripciji latinicom glasi: »Mu(t)ābiq^m li-a(s)lihi'l-ha(t)iri'l-musadždžal - (h)arrarahu'l-fačiru ilajhi sub(h)ānahu 'Abd ur-ra(h)mān al-mawla' hīlā-fat^m bi madinati' s-Sarāj al-ma(h)rusa 'ufija 'anhu«. Pretočeno na naš jezik: »Istovetan s protokoliranim uvaženim originalom. Pisao ubegi i na Onoga upućeni koga (svi) veličamo - 'Abdurra(h)mān kadija u zamjeni u (bogom) šticeuom gradu Sarajevu, neka mu bog oprosti.« Akt je podlije-

⁴ Očigledno iskrivljeni turski termin »hattišerifa«, što znači: časno carsko pismo, odnosno naređenje.

⁵ »Defra« je kratica od »definitora«. Uprava franjevačke provincije asstoji se, prema objašnjenju prof. Bužasa, od provincijala, kustoda i četiri definitora. »Discret« je član uprave samostana, koju sačinjavaju gvardijan, vikar i diskret.

⁶ S obzirom da se zná da je Makarsko primorje bilo pod turskom vlašću od 1499. do 1684. stvarno, a de jure do godine 1699, nameće se ovdje pitanje čemu su fratri Živogošća trebali da nabave tek 1746. g. ovjereni prijepis sultanove povelje. Odgovor nam daje i raspis (murasela) mostarskog kadije Br. Ž 5 čiji sam sadržaj niže naveo. Fratrima Živogošća je pripadalo i područje mostarskog kotara, koje je i nadalje ostalo pod turskom vlašću.

pljen na poledini smedebijelim platnom, na kojem je u sredini tintom napisano u jednom retku: »Del Convte di S. Croce in Xivogoste in Primorje.«.

Sada ostaje da još dodam svoj prijevod samog teksta povelje, koju donosim najprije u fotokopiji originala i u faksimilu mog prijepisa dešifriranog originalnog teksta, tabla I i II.

Prijevod carske povelje br. Ž 1:

(1) Budući je uzor zapovjednika kršćanske vjeroispovijesti austrijski otpravnik poslova kod Visoke porte (kapudži kethudasi) mome uzvišenom dvoru uputio predstavku (arzubal), (2) u kojoj moli milost da bi se prema mojoj ranije izdatoj carskoj zapovijedi (nišan-i humajunum) izdao moj časni ukaz (berat) i nosiocu uzvišenog carskog znaka biskupu Bosne velikanu Nikoli Mijaljoviću,⁷ da se niko ne upleće kada katolički svećenici po dosadanjem načinu vrše (svoje vjerske obrede i običaje).⁸ (3 i dijelom 11) Pogledavši u moju carsku vjerodajnicu (ahdnamu), u kojoj se našlo nanizano i zabilježeno (ovo): da se niko ne upleće i da ne napada svećenike fratarskih (trojin) i ostalih katoličkih redova; (4) da se niko ne upleće i da ne napada nastambe u kojima su nastanjeni (kako oni sa stalnim boravištem) u mojim (bogom) zaštićenim pokrajinama (tako i oni) koji su tek stigli suhozemnim ili morskim putom, i kada vrše popravke svojih domova, da ih niko ne smeta i ne napada; kada vrše svoje obrede i običaje u duhu katoličke vjeroispovijesti, da ih beglerbezi (guverneri provincija), kadije i ostale sudije ((h)ukkām) na domovima, u njihovim nastambama i u njihovim crkvama, koje su oдавna zaposjeli, pa i niko drugi ne uznemiruje i ne smeta; (6) nemajući drugih sredstava za svoje izdržavanje osim milostinje (limozine) od ljudi, neka se od njihove robe sa izuzetkom one koju nose za trgovinu na ime trošarine, danka (harača) i drugih nameta ništa ne ubire (ne zahtijeva); (7) kad neki od njih umre, neka se povjerenik fiskusa (bajtu'l-māl emi-

⁷ Niže navedeni izvori ne potvrđuju da bi se bosanski biskup toga doba fra Nikola zvao »Mijaljović«, kako ga čita prevodilac u Br. Ž 1a, čije čitanje sam i ja u svome prijevodu usvojio, niti »Mijajlović«, kako je napisano u turskom tekstu Br. Ž 1, nego je svugdje zabilježen kao OGRAMIĆ (Olovčić) Plumbeus Nicolaus II, 45. biskup Bosne, rodom iz Olova, a rođen u Požegi oko g. 1630, potvrđen za bos. biskupa 17. IX 1669, kršć. sizmaticij ga ubili negdje između Našica i Đakova 14. VIII 1700. ili 1701. Ni u jednom izvoru nije navedeno ime njegova oca, na osnovu čega bi se moglo misliti da su ga Turci na osnovu takvog očeva imena prozvali »Mijaljović«. Nije, međutim, isključeno da je prepisivač pogrešno pročitao na originalu fermama prezime Ogramić (-Olovčić), kao »Mijaljović«. Bilo kako bilo, jedno je sasvim sigurno: da je u fermamu spomenuti bosanski biskup, s obzirom na 1672. godinu njegova izdanja, mogao biti samo OGRAMIĆ fra Nikola.

Uspor.: FARLATI D., *Illyricum sacrum*, knj. IV, str. 82. i sl.;

GAMS P. Ius Bonifacius, *Series episcoporum* . . . , Ratibonae 1873, str. 369;

JELENIĆ fra Julijan, *Kultura i bosanski franjevci*, str. 163;

Isti: *Necrologium Bosnae Argentinae*, Sarajevo 1917, str. 17;

Znameniti i zaslužni Hrvati od 925.-1925., Zagreb 1925, str. 202.

⁸ Ovdje je prilikom prijepisa očigledno preskočeno nekoliko riječi koje bi po emi-slu odgovarale mome dodatku stavljenom u zagradu.

ni) u njegove odjevne predmete (esbab)⁹ i dragocjenosti (esqāl)¹⁰ ne miješa, a kada umru, neka od njih na ime pristojbe za lijes (sanduk ak-česi) ništa ne traže; ako padne krv u mjestima gdje obitavaju, neka ih pod izlikom da plate krvarinu ne zatvaraju; spomenutim svećenicima, fratrima (trojmler) i ostalim katoličkim popovima (9) neka se grčki, srpski i bugarski patrijarh i episkopi (u njihove poslove) ne miješaju; u svojim crkvama, koje od davnine još i sada drže u svojim rukama (zaplatarinda olan) te su u službi puka (raje), koji ih slijedi (10) pa poput njih (tj. spomenutih dostojanstvenika pravoslavne crkve) i ovi (tj. katolički svećenici)¹¹ u svojim crkvama vrše obrede i običaje katoličke vjeroispovijesti, neka ih niko od Grka i Srba ne uznemiruje i ne smeta (11) zahtjevom kakve bilo pristojbe i neka im ne dođu da ih ponizuju (kleveću) i da im novce (pristojbe) uzimaju.

U smislu te (i takve) moje carske vjerodajnice (12) dadoh ovaj berat (patent) sretnih znakova i lijepih posljedica i naredih da se postupi po slovu carske vjerodajnice i mog poštovanja vrijednog carskog znaka (naloga). Protivno ovome neka se ne da pristanak i odobrenje. (13) Neka se ne dopusti da se čini protivno časnom vjerozakonu (šerijatu) i ovom mom carskom ukazu (beratu). Tako da znate i da imate povjerenja u časni znak. Pisano sredinom (14) mjeseca časne zu'l-qa'de, godine hiljadu i osamdeset druge (tj. 10.-19. III 1672).

U rezidenciji bogom šticenoj J e đ r e n i

Ako se ovaj moj prijevod usporedi s naprijed citiranim fratarskim *br. Ž I^a*, vidjet će se kako je taj stari prijevod u mnogim dijelovima pogrešan, kako su neki detalji ispušteni i kako ponegdje ima čak i dodataka, kao što su to u recima 28. i 29: »... nittije prosto Raji protivu Svojim Starijim na tužbu ođiti.« Inače su najglavnije odredbe fermana u suštini ispravno prevedene, pa je kasnije sačinjeni regist *br. Ž I^b*, za koji se kaže da je sačinjen iz »ove karte arvaczke« jasniji i koncizniji, iako se i u njemu ponavlja greška: »... robbom, ni sto igie — suvo ni s mora.«, a prema originalu to nije roba, koja dolazi suhozemnim ili morskim putom, nego su to svećenici. Ovu okolnost neadekvatnog ranijeg prijevoda turske isprave ističem najviše zbog toga što se na tom primjeru vidi kako izvori te vrste mogu biti nepouzđani i kako ih je potrebno usporediti s originalom ili s tačnim stručnijim prevodom, kadgod je to moguće.

Po kronološkom redu druga turska isprava *br. Ž 2* je kadijski zapisnički akt, dimenzije 135 × 300 mm, tanji bijeli i hrapavi (neuglađen) papir, dobro očuvan, na vrhu invokacija »Huwa« (»On«), ispod toga i bliže početnom retku spisa uobičajena bilješka kadije Nedžmud-

⁹ Vidi u *Zenkerovu rječniku* s. v. »esbab«, i to drugo značenje, koje potječe od arapske riječi »eswāb« (»odjeća«) u izopačenom obliku »espap«.

¹⁰ I b i d e m s. v. »seqale«.

¹¹ Ovdje turski tekst glasi »bunlarđan« (»od ovih«), ali smisao zahtijeva da bude »bunlar« (»oni«), ukoliko i na ovom mjestu prepisivač nije nešto ispustio.

dina, sina Halilova, u oblasti (nahiji) Primorje, ispod koje je otisnut njegov pečat (muhur). Zatim je tekst od 18 redaka, vrsta pisma je kadijska *riq'a*, i potpisi osam svjedoka muslimana. Taj sudski zapisnik je sačinjen krajem mjeseca muharrema 1083^h. (19.–28. V 1672). Po svome sadržaju je svakako najzanimljiviji među turskim ispravama Franjevačkog samostana u Živogošću. U njemu se utvrđuje kako je Ajiša kći Jakubova iz Prološca u Imotskom kotaru došla na sud zajedno s nekim kršćanima stanovnicima varoši Makarske, koja također pripada spomenutom kotaru, to su bili Grgur sin Ivana, Jure Barić, Andrija Jelinić (ili Jelenić), Luka Jelinić (Jelenić), Juras sin Matije, Petar Kofrić (ili Kufrić) a možda Koferić (ili Kuferić) i Jakov (ili Jako) sin Lukin. Ona je pred njima tvrdila i izjavila ovo: »Spomenuti hajduci su ranije, za vrijeme neprijateljstva zarobili mog umrlog muža Osmana sina Mustafina i odredili ucjenu od 120 groša. Moj muž Osman umjesto sebe založio je našu malodobnu kćerkicu Gūlsumu, i pošto je navedenima isplatio 80 groša, spomenuti su našu malodobnu kćerku prodali Mlečanima (doslovno prevedeno: »nevjernicima mora«). Međutim smo se ni posredovanjem dobrih ljudi nagodili i ja sam kao nagodbom utanačenu oštetu od spomenutih primila i naplatila 1.833 akči.¹² Poslije toga nam nije ostalo kako u novcu tako ni u pogledu založene naše kćeri šta bilo da tražimo. Pa čak kada bih ja ili moje dijete i pokrenuli tužbu, neka se ta tužba od poštovanih sudaca ne uvaži i ne uzme u postupak«.

(Naprijed) navedeni su to također lično i izričito potvrdili i prihvatili. To činjenično stanje se i zapisnički utvrdi i (potvrđo o tome) na zahtjev uruči.

Na poleđeni dokumenta nema ništa.

Dokumenat br. Ž 3: dim. 105 × 152 mm, 9 redaka, tanji bijeli papir, vrsta pisma »riq'a«. Radi se o jednoj potvrdi emina (povjerenika) Alije u Makarskoj, koja je ustvari tapija na jednu osminu baštine koja je smrću Tadije Čickovića (ili Cickovića) iz sela Kotišina predata na uživanje Luki Jeliniću (ili Jeleniću) iz istog sela. Datirana je u mjesecu zu'l-qa'di 1086^h (= 17. I – 15. II 1676). Na poleđini je otisnut mali ovalni pečat: »Bende 'Alī« tj. »rob Alija«, razumije se da se misli božji rob.

Dokumenat br. Ž 4: dim. 142 × 210 mm, papir za isprave, ugladen s jedne strane, 9 redaka, pismo *nas-riq'a*, na srednjem prevoju izrupan i tekst malo zahvaćen. To je murasela (ovlašćenje) Hasana, sina Alije, kadije Mostara s Nevesinjem, od 7. rabi'a II 1087^h (= 19. VI 1676), kojom se fratrima samostana Lužibabe (u dokumentu: »Luzibaba« manastiri rahibleri), tj. Živogošća, ponovno dopušta obilazjenje sela Raške Gore¹³ i obavljanje vjerskih obreda. Na poleđini otisak ovalnog muhura (pečata) »(H)asan«.

¹² O akči vidi napomenu 48. na str. 365. prethodnog Zbornika Hist. inst. JAZU.

¹³ SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU I EVIDENCIJU, *Imenik naseljenih mesta u FNRJ*, Beograd 1951, str. 503. Raška Gora je selo i sjedište Mjesnog NO u mostarskom srezu.

Dokumenat br. Ž 5: dim. 160 × 230 mm, papir od vlage većim dijelom požutio, prodrta je na prvom i trećem prevoju, pa je na prvom prelomu zahvaćen tekst regesta bosančicom, koji se nalazi na poledini isprave, a na trećem prevoju oštećen i sam turski tekst s prednje strane. Teksta je 11 redaka, a vrsta pisma *nas-riq'a*. I ovo je murasela (ovlašćenje) mostarskog kadije Alije, pisana mjeseca safera 1090. (= 14. III -11. IV 1679), da fratri crkve Lužibabe (Lužibaba kilisesi rahibleri) imaju u smislu carske zapovijedi koju drže u svojim rukama isključivo pravo posjećivanja (obilaska) i ubiranja limozine u svome i mostarskom kotaru i da se fratri Dračana (kotar Imotski) ne smiju miješati u to područje.

Na poledini je ovalni muhur s imenom »Ali« i redak i pol već spomenutog oštećenog regesta bosančicom: »Kako se pravda ... fratri Kriške (misli samostana sv. Križa) i fratri Drašn ...«

Dokumenat br. Ž 6: dim. 102 × 150 mm, 10 redaka, obično kadijsko pismo, tanji bijeli neuglađeni papir, znak invokacije na vrhu isprave. To je teskera (potvrda) emina Makarske Ahmeda u vezi vođenih izvida zbog ubistva Jakova Lekovića (Lek oglu) u Makarskoj varoši, kojeg je sjekirom u glavu udario Stjepan Glumčević iz sela Kotišine. Njegova žena Vlatka imenom (nadimkom) Cice je svojevoljno odustala od tužbe, što je izvidima utvrđeno godine 1095^h (1683-4).

Na poledini je samo nečitko otisnut ovalni pečat.

Dokumenat br. Ž 7: dim. 100 × 105 mm, invokacija »huwa« (»On«) i 6 redaka teksta, obično kadijsko pismo, papir za isprave pri dnu neravno odrezan. To je murasela (dozvola) Mehmeda, kadije u oblasti (nahiji) Primorje, da se ubijeni Jakov može pokopati. Pisano u mjesecu ramazanu (rama(d)ān). Godina je izostavljena, ali je opet ta navedena u prethodnom dokumentu, pa je prema tome moguće oba dokumenta tačnije datirati sa 12. VIII - 10. IX 1684.

Na poledini je samo ovalni muhur (pečat): »Me(h)med«.

Dokumenat br. Ž 8: dim. 72 × 134 mm, tanki jako oštećen (nagrizen) papir, pa je i tekst zahvaćen, znak invokacije krupnija tačka i 5 redaka teksta, pismo obično. Ta posljednja turska isprava Franjevačkog samostana u Živogošću je nedatirana potvrda nekog Ahmed-age da mu je Tadija Prunić (Prunić ili još vjerojatnije Perunić) od duga platio 1.500 akči.

Na poledini je (2-3 puta otiskivani) ovalni muhur koji se ni na jednom otisku ne da pročitati. Uz to su i dva nečitka retka bosančicom (ćirilicom).

Osim opisanih turskih listina iz samostana u Živogošću prof. Bujas mi je pokazao još jedan turski dokumenat, koji je među arhivalijama samostana u Makarskoj naknadno pronašao. Po sadržaju on je od gore navedenih najvažniji, jer je carski berat (patent), iz kojeg se vidi kako

je osmanska vlast postavljala seoske knezove i da je ta čast u ovom slučaju prešla na brata umrlog kneza, pošto je taj bio dostojan povjerenja osmanskih vlasti.

Koliko je meni poznato, carski berati ove vrste rijetki su,¹⁴ pa ga donosim u fotokopiji originala i faksimilu prijepisa s prijevodom. Ujedno napominjem da sam ga označio crvenim brojem I-bb i uložio u mapu br. I turskih listina Franjevačkog samostana u Makarskoj.¹⁵

Kako se to vidi i na fotokopiji (tabla III), gornji dio berata je otrgnut sve do gornjeg trbušnog poteza tuge,¹⁶ tj. odadrti su joj gornja tri kraka, pa su sadašnje dimenzije isprave 195 × 343 mm. Berat je na krajevima prevoja iskidan, ali tekst nije oštećen. Ima vlažne mrlje, a papir je smeđe-bijele boje. Vrst pisma je »divāni« i ima 13 redaka teksta.

Prijevod:

Tugra glasi: A(h)med ibn Me(h)med hān al-mu(z)affer dā'imā. (»Ahmed [I] sin cara Mehmeda [III], uvijek pobjednik«).

(1) Povod pisanju carskog visokog znaka je ovo: (2) Sadašnji kadija Krke, neka mu se uveća vrlina, poslao je podnesak mome uzvišenom dvoru (3) da je Maras Nikola (?) sin Matesov, knez u selima Mali i Veliki Lohorac u oblasti (nahiji) Kožul¹⁷ umro. Ujedno (je izvijestio) da je u spomenutom selu nastanjeni kršćanin (»štićenik«) imenom Marko sin Matesov (Matasović?) (4) vrijedan i poslovan te da kako treba potpomaže i podupire robove (tj. službenike) koji iz godine u godinu u službi cara dolaze, (5) da svoje usluge vrši dužno i marljivo te kako treba vješto, (6 i 7) moli da mu se milostivo izvoli izdati uzvišeni berat (ukaz) kojim će biti oprostjen i oslobođen od filurije na dio svoje baštine, od godišnjeg poreza na prihod (»salgun«, kontribucija), zidarskih

¹⁴ Uspor. ELEZOVIĆ G., *Turski spomenici I*, str. 858, gdje se ističe da je berat od 16. II 1638. (str. 856. i sl.) najstariji dokumenat te vrste. Uzgred napominjem da je hidžrantsko datiranje toga berata početkom ramazana 1047^b, tj. po Elezovićeva shvaćanju 17. I inače 17–26. I 1638. E. se očigledno kod preračunavanja prebacio za 1 mjesec. Na str. 863. E. govori o knezovima beratlijama. Međutim je naš berat još starijeg datuma (iz 1607. odnosno 1616. g.), ali se iz članka turskog autora: M. Tayyib GÖKBILGIN (Istanbul), u *Prilogima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslavenskih naroda pod turskom vladavinom*, knj. VI–VII (1956–57) str. 161. i sl. odnosno (u prijevodu Hadžibegića) 165, 173. i sl. vidi da su se takvi berati kršćanima izdavali i dosta ranije, o čemu svjedoči u tom članku objavljeni berat iz 1572. g., koji je prepisan iz poblize navedenog teftera u arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu. Naš je za 35 odnosno za 44 godine mlađi, ali je original.

¹⁵ Više o signiranju i sređivanju turskih listina u Makarskoj u »Ljetopisu« JAZU, knj. 59. (1954) str. 9–13.

¹⁶ O tugi (stiliziranom znaku osmanskih sultana) vidi izvore navedene u protodnoj knjizi ovog Zbornika (vol. 3) str. 357, napomena 40.

¹⁷ SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU I EVIDENCIJU, *Imenik naseljenih mesta u FNRJ, Beograd 1951*, str. 305. i mnogi drugi imenici i popisi mjesta bilježe samo »Kožul« kao zaselak općine Islam Grčki, srež Benkovač, dok *Mal: i Veliki Lohorac* nisam ni u jednom našao.

radova na utvrđama, od davanja konjske hrane, od odsjedanja okružni-
kovih vojvoda i ostalih podavanja.

(8) Prema tome, ukoliko spomenuti kršćanin pomaže i podupire moje
sluge koji dođu da kupe erarske tražbine te je u službi besprijekoran,
(9) postavljam ga na opisan način knezom navedenih dvaju sela i iz-
dajem ovaj carski berat te naređujem: (10) Ako je u svojoj službi bes-
prijekoran i mojim službenicima koji dođu pobirati erarske prihode po
dosadašnjem običaju i zakonu pruža pomoć i podršku postavši knezom
(11) po dosadašnjem običaju i zakonu te ako je postao knezom na na-
čin sebi sličnih knezova, (12) neka to na opisan način bude i spomenuti
kršćanin. U tom pogledu neka ga niko ne ometa i ne sprečava. (13)
Tako neka znaju i neka imaju povjerenja u časni znak. Pisano na dan
jedanaestog ševvala hiljadu petnaeste ili hiljadu dvadesetpete god ne.
(Tekst datuma je mjestimično izbrisan, pa se može uzeti i jedna i
druga alternativa) (tj. 9. II 1607. ili 30. X 1616.)

U rezidenciji Qos(t)an(t)iniji (= Carigradu) (bogom) zaštićenoj.

Na reversu berata je pri vrhu stilizirani paraf »Mus(t)afâ« nadalje broj:
123 i uz njih »nâ«, odmah ispod toga je: »firû nihâde« i pođ to ukom-
poniran potpis ili paraf. Navedene perzijske riječi znače ovdje: »potpi-
sano«. Nešto niže i u sredini je još i tefterdarovo »pendže«, tj. stilizi-
rani potpis šefa financijskog ureda, te još 2-3 nečitka znaka vidiranja.

Pri kraju je potrebno još jedamput istaći da netačnost ranijih prije-
voda, kao što je to slučaj kod naprijed citiranog hrvatskog prijevoda
br. Ž I^a, nije jedina ni usamljena pojava, nego je baš rijetkost da su
stari prijevodi turskih isprava tačni, pa se u tom pogledu preporučuje
budna opreznost pri iskorišćavanju takvih izvora.*

* *Opća napomena:* Pošto tiskara nije raspolagala slovima i znakovima za tran-
skripciju arapskih riječi prema utvrđenoj međunarodnoj transkripciji arabice u lati-
nicu, arapska slova: H h, S s, D d štampana su u ovoj radnji kurzivom a slova: H h,
T t, Ş ş, Z z stavljena su u zagrade, dok je slovo Ğ ğ pretvoreno u DŽ dž.

Zusammenfassung

TÜRKISCHE URKUNDEN DER FRANZISKANERKLÖSTER IN ŽIVOGOŠĆE UND MAKARSKA

Aus der kurzen Einleitung kann man entnehmen, dass sich der Autor
als Leiter der Orientalischen Sammlung des Historischen Institutes der
Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb
seit einigen Jahren mit der Evidenzierung und Forschung der türkischen
Urkunden, die in den vier Franziskanerklöstern von Makarsko Primorje
aufbewahrt werden, befasst und einiges davon bereits publiziert hat.

Diesmal veröffentlicht er acht türkische Urkunden aus dem Franziskanerkloster in Živogošće und eine türkische Patenturkunde, die man nachträglich im Franziskanerkloster von Makarska gefunden hat. Der Verfasser gibt zuerst einen historischen Überblick von der Gründung des Franziskanerklosters in Živogošće gegen Ende des XVI. und von dem Bau des heutigen Klosters und der Kirche im ersten Viertel des XVII. Jahrhunderts. Danach führt er eine alte kroatische Übersetzung (*Nr. Ž 1^a*) und ein ebensolches kroatisches Regest (*Nr. Ž 1^b*) einer von Kadi von Sarajevo beglaubigten Abschrift des Fermans (*Nr. Ž 1*) an. Der Autor lässt dann seine kroatische Übersetzung des erwähnten Fermans mit dessen Fotokopie und Faksimile der deschifrierten Abschrift folgen. Hierauf setzt er in chronologischer Folge mit den Inhaltsangaben der übrigen sieben türkischen Dokumente (ein Protokoll und drei Muraselas, ausgestellt vom Kadi, ferner drei Teskeres) fort.

Seinen Artikel beschliesst der Autor mit der kroatischen Übersetzung einer türkischen Original-Patenturkunde (Berat), begleitet mit deren Fotokopie und Faksimile der Abschrift. Diese Urkunde ist nämlich erst nachher im Franziskanerkloster von Makarska aufgefunden worden und bezieht sich auf die Ernennung eines christlichen Dorfvogetes (knez). Der Umstand, dass derartige Berate seltener vorkommen und dieser noch dazu aus dem ersten Viertel des XVII. Jahrhunderts herrührt, veranlasste den Darsteller denselben bei dieser Gelegenheit zu veröffentlichen.

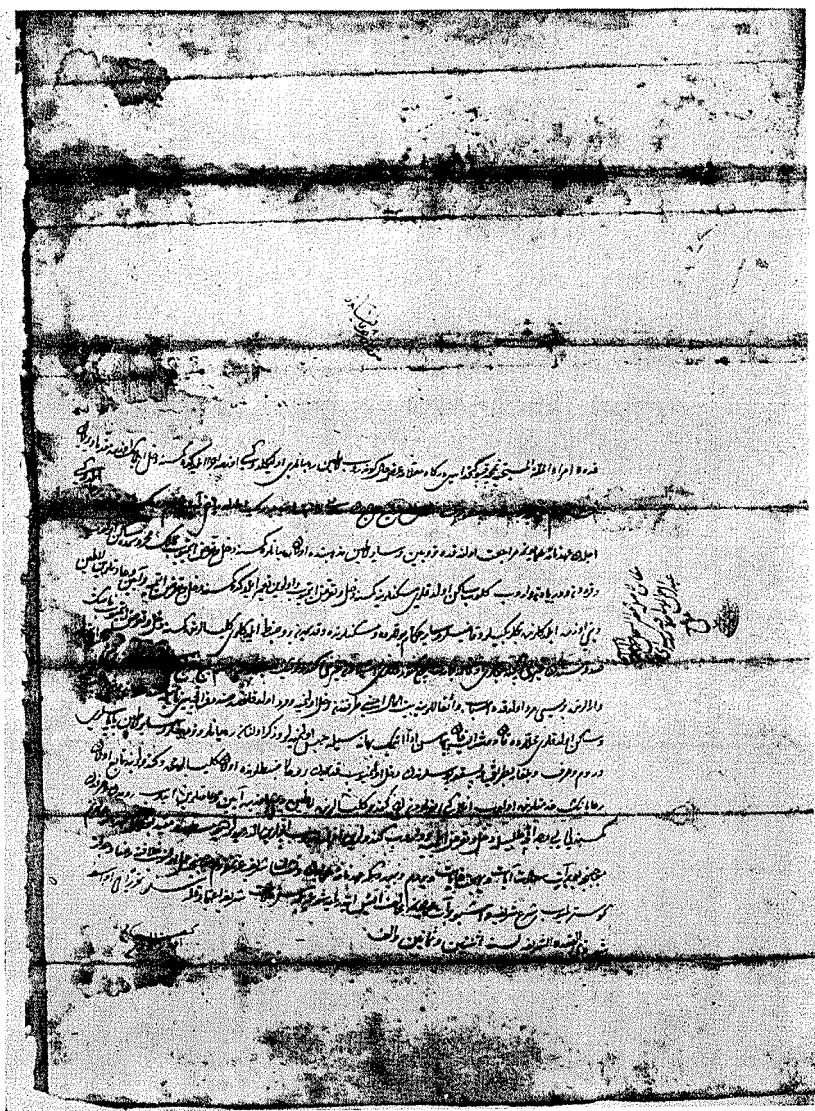

Tabla I - Ovjereni prijepis povelje br. Ž 1 (original) u faksimilu

صورت استرعیالی شاندر

- (1) قدوة الامراء الملة المسيحية بمجة فيوتكماسي درگاه معلومه
عرض حال كوندروب لاطين رهباندي اوليكلدوكي اوزره اجرا
ايلدكده كسنه دخل ايلمامك اوزره مقدمما ديريلون
- (2) نشان همايونم برهنيمه بوسنه ده سفوروسي اولان رافع توقيع رضيع
النان خاقاني فرا نيقوله ميايلو ديك اولولويه دخي برات
سريع ويرطك با بنده عنابت رجا ايلدوكي
- (3) اجلدن عهدنامه همايونمه مراجعت اولندقده تروسين وسار
لاطين مذهبنده اولان رهبانلره كسنه دخل و تفرض ايتيموب
ممالك محرومده ساكن اولوب
- (4) و قره دن درريان واروب تلوب ساكن اولدقلري مسكنلرته
كسنه دخل و تفرض ايتيموب و اولرين تعمير ايلدكده كسنه دخل بو
و تفرض ايتيميه و آيين و عادتارين لاطين
- (5) ديني اوزره ايلدكلرنده بكار بيلير و قاضيلر و ساير حكلام
بوللرده و مسكنلرنده و قديمدين بزو ضبط ايلدكلاري كليسا
لرنده بكنه دخل و تفرض ايتيموب نامك
- (6) صدق مسندن غمري كچنه چكلاري اولما قلمه تجارت ايجون كتور
دكلري استياردن غمري كندولرنيك اسبابلردن رسم باج
و خراج و ساير نكالنفلردن برشي طلب ايتيمه لمر
- (7) و ارالرنده برشي مرد اولدقده اسباب و اتقالارينه بيت المال

عبد الرحمن المولى حلاصه مدد سكران المحروسه
 عظمي
 مملو
 ۵۹

Tabla II Dešifrirani prijepis povelje br. Ž 1

اینی طرفدن دخل اولغیم و مراد اولقارنده صدوق اقیهسی نامیده
کندوردن برشی طلب ایتمه لر

(8) و ساکن اولدقلری محله ده قان دوسرایه قان بهاسن ارا ایتک
برانه سیله حبس اولغیم لر و ذکر اولنان ره بانلو و تر دینلر دسایر لاطین
یا ایلمی

(9) و روم و صرف و بلغار بطر لوه و بسفور بوسلردن دخل اولغیمور قدیمدن
برو حال اضطرارنده اولان کلمه لرنده و کندولرنه تابع اولان

(10) رعایانک خذ صله رنده اولوب انلا کبی بونلردن (!) دخی کند و کلمه لرنده
لاطین دینی اوزره آیین و عادت لارین ایدوب رومدن و صرفدن

(11) کمنی بی وجه آقیه طبعلم دخل و تقرض ایلمیمه واروب کندولون انجاز
ایدوب اقیه لرین الدریمه کوردیو مسطور و مقید بولغیمله عهدنامه همایونم

(12) موخیم بوبرات سعادت آیات و بهجت غایات دیردم دبیر دقلم
عهدنامه همایون و نشان شریف عزتمقدوم موخیم عمل اولغوب

خلافته رخا و حواز

(13) کوسر طیبو شریع شریفه و اشجورات همایونمه مخالف ایدر طبع
تویله بله سز علامت شریفه اعتماد قلم سز تحریر اتقی او اوط

(14) شهر ذی القعدة الشریفه سنه اثنین و ثمانین و الف

مقام
ادرنه المحروسه

طفرأ

- (1) سبب تحریر توفیق رفیع ہمایون اولد رکہ
- (2) حالیا قرقہ قاضی زید فضلہ درگاہ معلوم عرض کوندروب قضاء مزبورہ تابع قوزول ناخہ سفہ کوجلاک و بیوک لو بورج
- (3) نام قریم لرک گیزی اولان فرس موزولہ ماتس مرد اولوب یمن قریم مزبورہ ساکن مار قوزولہ ماتس بر
- (4) نام زمی یار و کار کزار اولوب سال سال خدمت یاد سناھیلہ کلان قوللرہ کرکی کبی معاونت و مظاهرت
- (5) ایدوب خدمتہ مجتہد و مساعی اولوب کوجلاک و کار کزار اولوبی قریم مزبورہ تقریبہ فندہ
- (6) اولان بائنتہ سی حصتہ میلہ رکم فیلوریدن وصالغوندن و حیرہ خوردن و بملکدن و یاز و قیش میرلوا و یودہ لری
- (7) قوغدن و سایر کالیفدن معاف و مسلم اولرہ اوزرہ کوان عالیان صدقہ بیورلورہ رجا مسنه (!) اعلام ایتمکین
- (8) امدی مذکور ذمی مال میری جمعہ واران قوللرہ معاونت و مظاهرت ایدوب خدمتہ قصوری یوغیشہ
- (9) وجہ مرقوم اوزرہ قریم مزبورانده کتہ تصدین ایدوب بوبرات ہمایونی وردوم و بیوردوم کیم
- (10) واروب اولکلان عادت و قانون اوزرہ کتہ اولوب مال میری جمعہ واران قوللرہ کرکی کبی معاونت و مظاهرت
- (11) اولکلان عادت و قانون اوزرہ مادامک خدمتہ قصوری اولیمہ بونک امنالی کتہ اولکلان نوجہرہ اولکلان ایہ
- (12) مذکور ذمی وجہ مرقوم اوزرہ اولوب بو بابده مذکورہ ہیک کتہ مانع و دافع
- (13) اولیم شوبلہ بالار علامت شوبلہ اعتماد قلاک تحریراً فی ایوم الحادی عشر ستمبر سوال الماکرم من سہور مسہ حسن و عشر (بن؟) والہ

عمام
مسططہ
المخرد